

איפה חיל האוויר?

סא"ל אורי דרומי

הוויכוח הוא מר, עויין, ריגשי ואטום לכל ניתוח הגיוני, והוא נסב סביב אותה שאלה עצמה: "איפה היה חיל האוויר?" והפעם השואל הכועס הוא כוח היבשה, או הים. במקרה זה הוא רוצה להתחלק "באי הצלחה", והפעם רוצה, שהר יוכיח יוכרע. האבסורד בוויכוח זה הגיע מהר מאוד לשלב, בו נאמר ונטען, כי למעשה כוח היבשה הסתמך על כך שחיל האוויר הוא שיבלום את הסתערות כוח האוייב, שחצה את קווי כוחות היבשה, או לפחות, שבלעדיו אי אפשר היה להצליח.⁴

על סמך מה נבנתה טענה זו? הרי היה מוסכם ומקובל על הכל, שבפרוץ מלחמה תינתן לחיל האוויר השהות לכבוש את העליונות האווירית, ולהבטיח את חופש הפעולה בחזית, ורק אחר כך ישולב בלוחמת היבשה.⁵ זאב שיק, בספר המוסמך ביותר על חיל האוויר, כותב:

לאחר הפתיחה הצורמת והבלתי צפויה, יחזור לתמונה התסריט הישן והטוב, שאליו התכוונו במשך שנים, ושאותו התכוונו לבצע ביעילות ובמהירות – כבימים עברו.³

האכזבה הייתה מנת חלקם של הכל, אך שורשיה היו שונים לחלוטין. לוחמי היבשה קיוו לראות יותר מטוסים ייחודיים, תיים, התאכזבו משלא התמלאו ציפיריהם, ואף התמרמרו כשהותקפו על ידי מטוסי אויב. לעומתם, הטייסים קבלו על כך, שבניגוד לדוקטרינה הרשמית, מטיי לים אותם לסייע לכוחות היבשה – בטרם נכבשה העליונות האווירית, והובטח חופש הפעולה האווירי מעל לחזית. מה פלא, טענו הטייסים, שהתוצאות אינן משביעות רצון והאבידות גדולות?

פער תפיסתי זה ימיו כימי צה"ל. עקב ההצלחות טואטא מדי פעם אל מתחת לשטיח. אך לאחר מלחמות "פחות מוצלחות", בלשונו של אלוף (מיל') בני פלד:

"היכן חיל האוויר?"

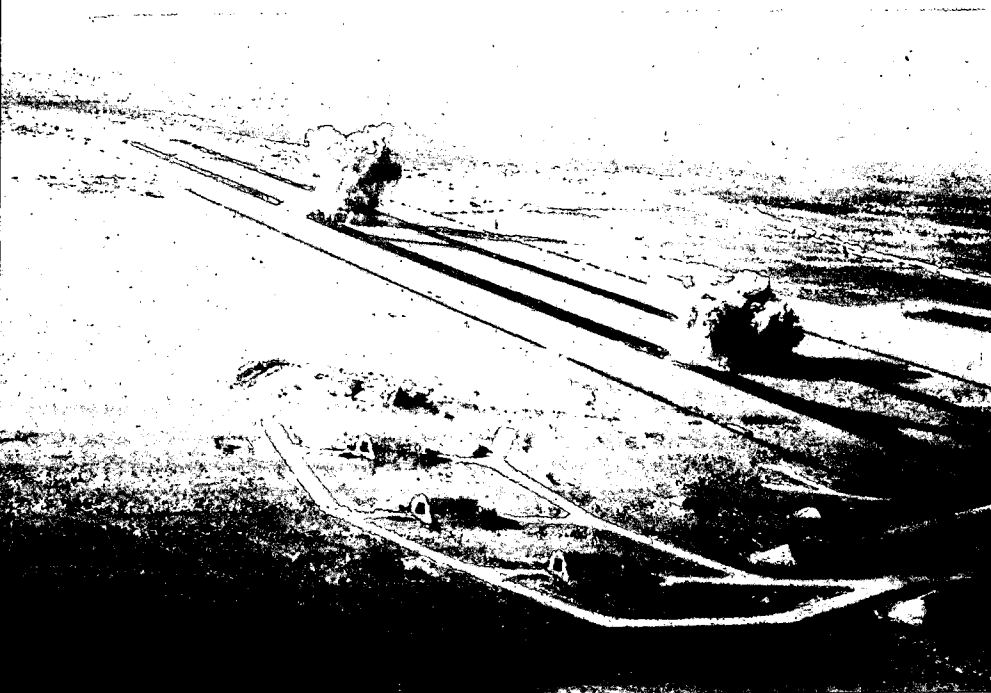
טרונייה זו חוזרת ונשמעת כל פעם שנכזבות ציפיותיהם של אנשי היבשה והים מעמיתיהם המעופפים. מפקד-להק אלן דיר, אחד מגיבורי הקרב על בריטניה, למד זאת על בשרו, כשנטש את מטוסו מעל תעלת למנש, ונאסף ע"י חיל המש"לוח הבריטי שהתפנה מדאנקרק. "אתה רצוי בחברה זו כמעט כאותו חתול בכלוב הקנרית", אמר לו בזעף קצין תותחנים אחד. דיר נפגע עד עומקי נשמתו. שבועיים לחם כארי נגד הלופטוואפה, לרוב מעל מעטה עננים שהסתירוהו מעיני כוחות הקרקע. בלחימתם תרמו, הוא וחביו לרא"פ, תרומה מכרעת להצלחת האיפומיאה של דאנקרק, וכעת – לספוג עלבון שכזה?¹

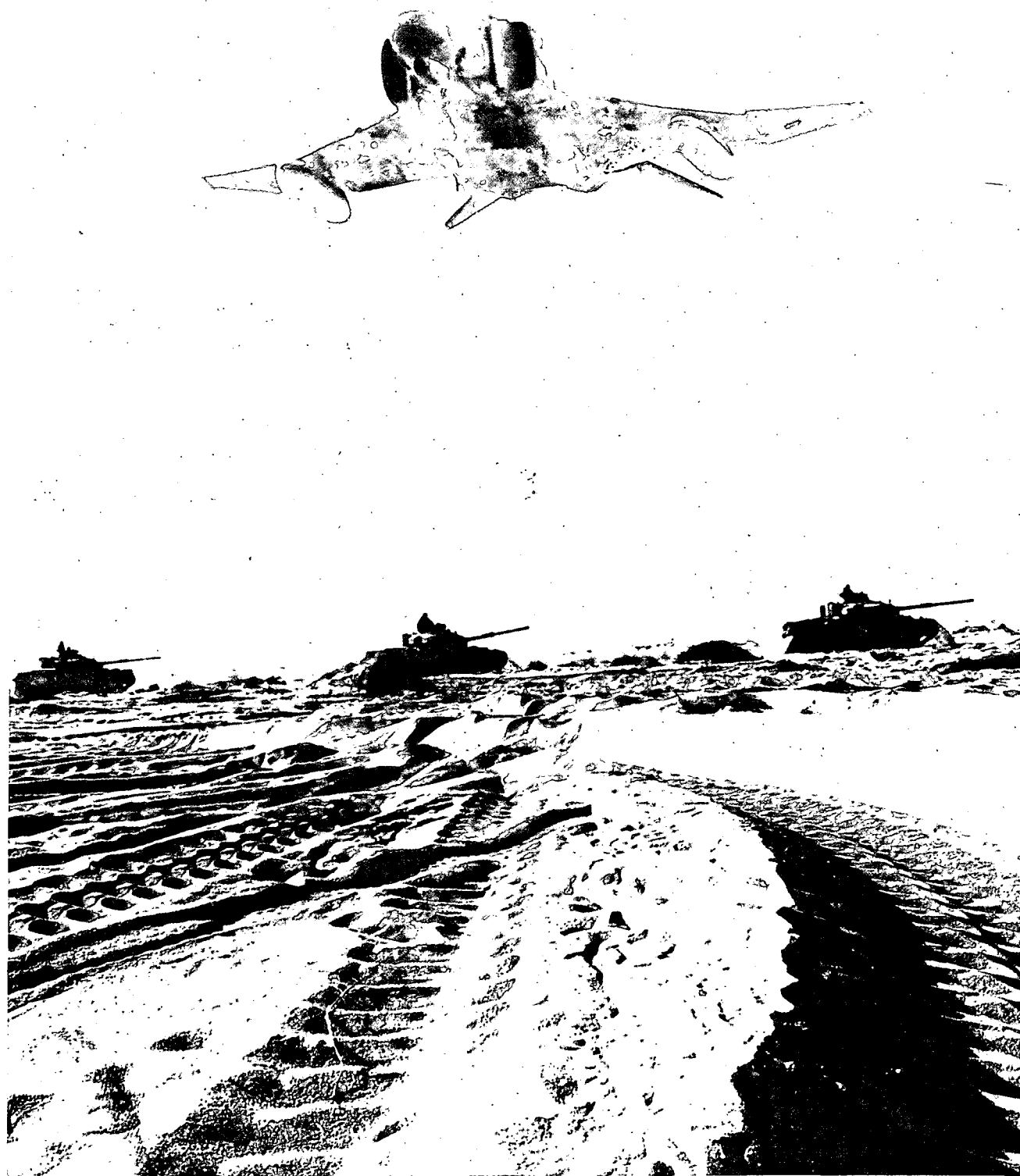
בעקבות מלחמת יום הכיפורים זכה חיל האוויר הישראלי ליחס צונן. האלוף אדן, למשל, הביא את האנקדוטה הזו על מתקפת הנגד הכושלת ב-8 באוקטובר:

"ב-0938 שוב התקשר גונן בדבר הליכה לפירדאן ("חזיון"). הסברתי שאנו עסוקים עתה בקרב בות וכי החבירה ל"חזיון" נדחית. הוספתי, כי אני זקוק מאוד לסיוע אווירי. גונן ענה, שאני מקבל סיוע אווירי. השבתי, שלא ידוע לי על כך...²

אם כן, כגודל הציפיות כן גודל האכזבות. ואומנם, הציפיות התבססו על הישג מרשים של חיל האוויר: "בליץ" מסחרר במלחמת ששת הימים; "ארטילריה מעופפת" במלחמת ההתשה – תקיפות עומק המזעזעות את מצרים, מבצעים מוטסים מעוררי התפעלות ועוד. והנה, ביוה"כ, כשהסתבר שהפעם זו אופרה אחרת, רבתה האכזבה בקרב כוחות היבשה.

רגשות המועקה והתסכול היו גם מנת חלקם של הטייסים אשר האמינו, כי

לחימה משולבת נגד ההגנה נ"מ (Joint Suppression of Enemy Air Defense)

מונח זה נטבע רק בשנים האחרונות, ועוצב כמשימה משותפת לכוחות האוויר והקרקע. לגיבושו של מושג זה, תרמו בעיקר הלקחים שנלמדו במלחמת יו"כ. תחום זה מצוי עדיין בשלבי גיבוש הקונצפציה, וטרם הונח השלד לארגונו באמצעות זרועות היבשה והאוויר. הביצוע תלוי במידה רבה בהתפתחות מערך האויב, השליטה והבקרה הממוחשבת להעברת מידע, זו המשימה היחידה שהלקוח שלה הוא ח"א. ניתן לגלות הבנה רבה להסתייגותם של מפקדים רבים בכוחות יבשה לגבי כושרם של כוחותיהם למלא משימה זו. היא כובלת את כוחותיהם לטובת משימות, שלעתים, מיליון אינו משפיע ישירות על מהלך הקרב.

נוכח הדוקטרינה המחייבת ריכוז גדול של כוחות ההגנה נ"מ של ברית וארשה בגזרות המגע, חייבים לסייע לכוחות האוויר של נאט"ו להתגבר על כך. אולם, נותרת עדיין השאלה באיזו מידה ובאופן היקף יוכלו לתרום כוחות הקרקע לשיתוקו של מערך ההגנה נ"מ הנייד והקרוב של האוייב.

פעילות אמנעה נעשית, אמנם, תוך תאום בין הזרועות על בסיס תכנון שת"פ בין כוחות קרקע לכוחות אוויר, במיוחד בכל הנוגע לסדר העדיפות בהשמדת מטורות. אולם, ביצועה איננו מותנה דווקא בתאום זה. בשל כך, היקף ההשקעה בתאום קטן יחסית.

הנסיון יארוש

(מעובד מתוך גיליון 6/83 של Wehrtechnik)

בשל האכזבה הכוללת מתרומתו של החיל ללוחמת היבשה, והדיון במלחמה הפך מבולבל וריגשי.

על מנת להציע בסיס לדיון מחודש בלחימתו של חיל האוויר ביו"כ, צריך להצביע על המגבלות והאילוצים לפעילותו:

★ **ברמה המדינית** — נמנעה ממנו האפשרות לבצע מכה מקדימה, שבה היה יכול לזכות ביתרון פתיחה חשוב במערכה על כיבוש העליונות האווירית;¹²

★ **ברמה האסטרטגית** — הוא נדרש לסייע לכוחות הקרקע, בטרם כבש את העליונות האווירית;

★ **ברמה האופרטיבית** — הוא הוטל

חורים ונשנים לרכוש עליונות זו. כשלון הניסיון לתקוף את הטילים בחזית הסורית (בשבעה באוקטובר) בישר רעות לגבי ההמשך. חיל האוויר התקשה לקדם את כוונתו להשיג עליונות אווירית עקב האבידות במהלך התקיפה, ואילו המטכ"ל גילה פחות נכונות להסדר בלי חיל האוויר, נוכח הצרכים של כוחות היבשה. אפילו בשלב מאוחר של המלחמה, כשנדע לו שחיל האוויר תקף סוללות טילים בחזית הצפונית של התעלה — דדו הגיב בזעם, "... קנטרה, למשל, מעניינת היום את זקנתני".⁹

בינתיים נשחק חיל האוויר, ובני פלד התריע, כי בקצב כזה יתקרב החיל ל"קו האדום".¹⁰ ללא ספק, שחיקה זו היא שגרמה לדדו להחליט, ללא דיחוי, על מתקפת-נגד, כל עוד עומד לרשותו סיוע אווירי. ומן הראוי לשאול: אם המלחמה הייתה מתמשכת יותר, הרכבת האווירית הייתה מתעכבת, והעניינים היו משתבשים יותר משהשתבשו — האם מדינת ישראל יכלה להרשות לעצמה להיוותר ללא חיל אוויר התקפי?

על רקע ציפיות שנכזבו, צמחה ההסתוריוגרפיה האווירית של יו"כ, כשהיא רווייה ביטויים, כמו "הטיל כופף את כנף המטוס" ו"הטראומה של יום הכיפורים". ומנגד — ספרות אפולוגטית, שבאה להבליט את הישגי חיל האוויר, "למרות" הטי-לים, והסתייעה בסטטיסטיקות, כדי להוכיח, שיחס האבידות — גיחות במלחמת יו"כ, ה"בלתי מוצלחת", היה קטן מזה של מלחמת ששת הימים, ה"מורצלחת".¹¹ כן הודגש, שמספר מטוסי האוייב שהושמדו בשתי המלחמות דומה, והדבר מרשים ביותר לנוכח היעדר מכת-מנע, או מתקפה מאסיבית נגד שדות התעופה ביו"כ, ולנוכח השינויים במיגון ובהגנה נ"מ. הישג אחר, המוחזק כבר כמובן-מאליו, הוא הבטחת שמי המדינה: מאז יוני 1948 מפנק חיל האוויר את העורף, ומאפשר לו להיות את חייו, כרגיל, אפילו כשמדברים על "חורבן בית שלישי". אך כל הדברים הללו טושטשו

במשחק מלחמה שכונה "איל ברזל", ואשר נערך בפקוד הדרום בקיץ 1972, סיכם הרמטכ"ל דוד אלעזר, כי התנאי להצלחת המערכה ולבלימת האוייב הוא השגת עליונות אווירית על-ידי חיל האוויר הישראלי. מכך הובן, כי החיל ישתתף בלוחמת היבשה ובפעולות הסיוע רק לאחר שתושג עליונות אווירית בזירת הלחימה. היה ברור, כי על חיל האוויר להשיג קודם לכן חופש פעולה וזאת על ידי השמדת מערכי הטי-לים של האוייב.⁶

אין ספק, שדרו ז"ל האמין בדברים שאמר, וגם שאר חברי המטכ"ל, אלופי הפיקודים ומפקדי השדה, היו מודעים להם. אולם, מבחנה האמיתי של התפיסה המוצהרת הגיע בשישה באוקטובר, כאשר הקווים נפרצו, ולמאמץ הבלימה אפשר היה להטיל — מלבד את הכוחות הפרוסים בקו — רק את חיל האוויר.

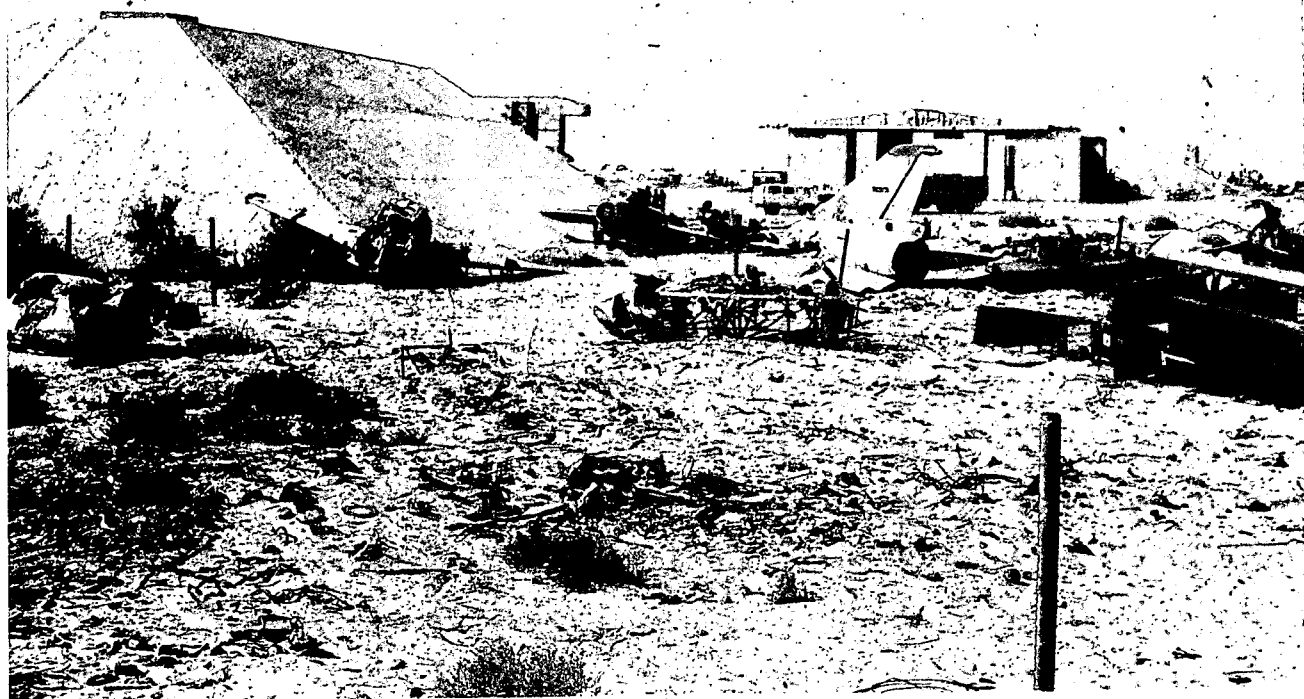
לזכותו של דדו יש לזקוף את דרישתו להנחתת מכה אווירית מקדימה על שדות התעופה בסוריה. האם עשה זאת משום דביקותו בדוקטרינה הרשמית, או משום שרצה להקדים ולהוציא את האוייב משיווי משקל; או שמא רצה, כדבריו, פשוט "לחסוך הרבה חיים"?⁷ קשה לדעת.

מכל מקום, ברור שדרו ידע אל נכון שמכה אווירית מקדימה, במלוא המחץ ובה פתעה, היא הדרך האופטימלית — ואף האידאלית — להפעיל כוח אווירי. בר"כ רוסה, פרל-הרבור ו"מוקד" במלחמת ששת הימים הן אבני-דרך כוללות מדי בהסטוריה הצבאית המודרנית, מכדי שאפשר יהיה להתעלם מהן. אבל הדרג המדיני הטיל וטו על דרישתו; ובדיעבד — טעה טעות חמורה: שמת מדי יתרון חשוב בפתיחת המלחמה, ולא השיג את הפירות הצבאיים והמדיניים להם ייחל.⁸

מכל מקום, מרגע שהתמוטטו הקווים, הרמטכ"ל התקשה לוותר על חיל האוויר לטובת כיבוש העליונות האווירית, כל עוד הבלימה בעיצומה. יש לזכור את האווירה שבה פעל הרמטכ"ל ובה קיבל את החלטותיו: שורה של בשורות איוב, הרדופות זו את זו, ומרופדות בביטויים "קטסטרופה" ו"חורבן בית שלישי". חיל האוויר, שרובו סדיר ושגמישותו מרבית, היה בידי הרמטכ"ל האמצעי הזמין ביותר לכיבוש השריפה.⁹

מכאן ואילך, סיפורו של חיל האוויר ביו"כ הוא סיפור של התרוצצות בין שתי החזיתות והשתתפות בקרב היבשה בהיעדר עליונות אווירית, תוך כדי נסיונות

* לא הייתה זו הפעם הראשונה שח"א נלקח משימותיו העיקריות לטובת סיוע לכוחות הקרקע, ושיים ביוקר על כך. ב-29 במאי 1948, בלחצם של מפקדי "גבעתי" הורה המטכ"ל לח"א להזניק את ארבעת ה"מסרשמיטות" — כל מצבת מטוסי הקרב השמישים בחיל(1) — לתקיפת הטור המצרי, שהתקדם לכיוון תל-אביב, וזאת, בניגוד לדעת מפקדי ח"א, שיעדו את הכוח לתקיפת שדות התעופה המצרים ברצועת עזה ובצפון סיני. בשטח תרצאות התקיפה היו מפוקפקות. אחד המטוסים התרסק, וטייסו נהרג. מטוס שני נפגע, וטייסו — מדי אלון — נפצע.

שרה תעופה מצרי לאחר שחיל האוויר הישראלי פגע בו

אף רגע. בני פלד, כששבעת לא עוד בליבו, ניגש מיד ליישום הלקחים. בראש ובראשונה, הקים מערכת של החיל לאי סוף מודיעין אמין ובזמן אמיתי, במקום השיטה המסורבלת, שקיתונות של רות חין נשפכו עליה. אחר כך הפקיע חיל האוויר את נושא שיתוף הפעולה אוויר-קרקע מידי חת"מ (שהיה מופקד עליו עד אז), ובנה מערכת משוכללת ואמינה לשט"פ, באחריותו. ואכן, הסיוע המעורפל פינה מקומו ל"השתתפות בלוחמת היבשה". הקרב המשולב קרם עור וגידים בתרגילים רבים, כשגולת הכותרת היא מלחמת "שלום הגליל". נראה ששוב לא תיתכן מוזרה,

מנוס מן השאלה מה היו פני לוחמת היבשה ברמת-הגולן לו השיג בה חיל האוויר עליונות אווירית. מי שלחם ביוה"כ ובשל"ג, ידע אל-נכון את התשובה.

לאחר המלחמה לא בזבו חיל האוויר

מפקד חיל האוויר, האלוף בני פלד: לא עוד!

מחזית לחזית במפוצל, לעיתים — בלי תיאום עם כוחות היבשה;

★ **ברמה הטקטית** — הוא נתקל בקושי לסייע באיזור מוגן טילים, הופתע מהיקף ההגנה נ"מ ומיעילותה, וסבל ממודיעין טקטי לקוי.

הגנרל מונש, כמדומני, השווה את הכוח האווירי לכינור סטראדיואריוס, שיש לכוונו היטב ולהפקידו בידי סולן וירטואוז, שיוכל להפיק ממנו את הצלילים הנפלאים ביותר. במלחמת יוה"כ נבלעו צליליו של הסטראדיואריוס בהמולה הכללית.

איני טוען, שרק הפיכת הקערה הדוקט-רינרית על פיה הייתה בעוכרי חיל האוויר. אין להתעלם מליקויים בתפקוד החיל עצמו, וגם מחוסר מזל. אולם, משהצלח החיל להתארגן לתקיפה מסודרת של הטילים בתעלה, הוא השמיד את מרבית הסוללות ובסוף המלחמה שלט שליטה בלתי מעורערת בשמי חזית הדרום. אין

* ראה תמונת הטנקים המצרים הממתנינים לחצות את אחד הגשרים, במאמרו הנזכר של בני פלד (ע' 70). לו צילום אוויר זה היה מגיע בעוד מועד לידי ח"א — ניתן היה לתקוף את הכוח המצרי, עוד לפני שחצה את התעלה.

מטוס סופר מיסטר של צה"ל שנפגע בנחיתה בבסיס חיל האוויר בשובו מגיחה

בעייה של צה"ל כולו, שצריך להתגבר עליה בכוחות משותפים. אכן, דווקא מלחמת יוה"כ מסמלת תחילתה של גישה חדשה — טיפול בין-זרועי בטילים נ"מ, והגישה הזו זכתה לתשומת-לב רבה בעולם (ראה מסגרת בעמוד 73).¹⁴ אולם, נשוב אל ליבה של הבעייה: האם יינתן לסטראדיאריס להפיק את צלילי הנפלאים, או שיבזבו ככינור רגיל בין שאר כלי הקשת? מלחמת של"ג מהווה תקדים חשוב, שיכול לתת סיכוי לאפשרות הראשונה. אך בתקדים אין די; יש לזכור, כי לפני קברניטי יוה"כ עמד תקדים ששת הימים, דהיינו כוח אווירי במיטבו. נסיון העבר מלמד, כי יכולתנו לספוג אבידות וכשלונות — אפילו זמניים — מוגבלת ביותר, ובעת משבר (ובדאי בעת "חורבן" נוסף של הבית השלישי) יש חשש שלמרות הדבקות, לכאורה, ברוקט-רינה, שוב יוטל חיל האוויר לקרב, שלא כהלכה.

האווירית המקדימה חזרה וקיבלה את משקלה הנכון, וכי הקברניטים מוכנים לשלם מחיר מדיני ובלבד שיקבלו את הדיוויזיות ממנה. הבעיה הקשה הייתה והינה ברמה האסטרטגית: האם במלחמה כוללת תינתן לחיל האוויר האפשרות לכבוש קודם את העליונות האווירית, ורק אחר כך להשתלב במלוא משקלו הסגולי בלוחמת היבשה; והאם ברור, למטכ"ל ולכוחות היבשה, כי הרצון להשמיד את הטילים ולכבוש את העליונות האווירית אינה התעקשות של קרוב מפונק, הרוצה להילחם מלחמה דה-לוקס, על פי תנאי, אלא הדרך הנכונה לסכל את "אסטרטגית השלילה" של הערבים. האסטרטגיה הזו תקפה גם כיום, ועיקרה ניטרול חיל האוויר הישראלי באמצעות הגנה צפופה נ"מ, ובמילים אחרות: מודל ערבי-רסי של סיכול מן הקרקע של העליונות באוויר! ומכאן — בעיית הטילים מפסיקה להיות בעייה פרטית של חיל האוויר, והופכת

כמו זו שעליה סיפר זאב שיף, בסקרו את הסיוע האווירי למתקפת הנגד של "ברן" בשמונה באוקטובר:

"מסתבר כי בשעות שבהן התנהל קרב היבשה הגדול בחזית, בין השעות 8 בבוקר ו-3 אחר הצהריים, ביצע חיל האוויר רק מעל 62 גיחות בחזית, וגם מאלו הופנה השליש לעבר הגשרים המצריים. אחרי המלחמה הוברר להפתעת הכל, כי האחראי לסיוע בחיל-האוויר לא ידע כלל שעומדת להיפתח מתקפת-נגד של כוחות היבשה. הוא טען, כי הסיוע שתכנן לא היה מבוסס כלל על מתקפת-נגד שנקבעה לאותו בוקר".¹⁵

אם כן, ברמה הטקטית והאופרטיבית שופרו העניינים לבלי הכר, אך מה באשר לרמה האסטרטגית והמדינית? הכור העיר ראקי, ותקיפת הטילים במלחמת "שלום הגליל" נותנים מקום למחשבה כי המכה

- Steven Rosen & Martin Indyk, "The
Temptation to Pre-empt in A Fifth Arab-Israeli
War", *Orbis*, 1976, pp. 265—85.
13. שיף, שם, ע' 178.
Amnon Sella, "The Struggle for Air
Supremacy, October 1973 — Dec. 1975", *Journal of
RUSI*, pp. 31—36, ע' 17, שם, ע' 17.

- בטאון חיל-האוויר מס' 19 (120), דצמבר 1980, עמ'
24—20.
4. אלוף (מיל') בנימין פלד, "לוחמת אוויר"
שטח, מערכות 270—271, אוקטובר 1979, ע' 70.
5. חיים הרצוג, מלחמת יום הדין, עדינים,
ירושלים, 1975, ע' 227.
6. זאב שיף, חיל האוויר, צה"ל בחילו,
רביבים — ספריית מעריב, ת"א 1981, ע' 162.
7. חנוך ברטוב, דדו, 48 שנה ועוד 20 יום,
ספריית מעריב, 1978, כרך ב', ע' 22.
8. רס"ן ישי, "עמדת ארה"ב בסוגיית המכה
המקדימה", מערכות 276—277, אוקטובר—
נובמבר 1980, עמ' 32—33.
ראה גם גולדה מאיר, חיי ספריית מעריב, 1975, ע'
313; הסימפוזיון הבין-לאומי על ההיבטים
הצבאיים של הסכסוך הישראלי-ערבי *Military
Aspects of the Israeli-Arab Conflict*; International
Symposium, Jerusalem, October 12—17, 1975,
University Publishing Projects, Tel Aviv.
וואילך.
9. ברטוב, שם, כרך ב', ע' 271.
10. ברטוב, שם, כרך ב', עמ' 178—182.
11. אל"מ א', "תקיפות אוויר-קרקע בשדה
הקרב המודרני", מערכות 254, פברואר 1977, עמ'
15—16.

משום כך, ומשום שאין ביכולתנו
להקים חיל אוויר נפרד לתקיפת טילים,
חוששני שהמלחמה הרלוואנטית יותר
לענייננו היא יוה"כ ולא של"ג. מוטב שחיל
האוויר יתכונן למלחמה שלא תהיה בה
עליונות אווירית, אך חשוב שהמטכ"ל
וכוחות היבשה יבינו את מחירה של
מלחמה כזאת. לפיכך, יש ללמוד את
מלחמת יוה"כ היטב, ולשאל את השאלה
הנכונה: לא "היכן היה חיל האוויר?"
אלא "איך ומדוע הופעל חיל האוויר שלא
כהלכה?"

הערות

1. אלן דיר, תשע נשמות, מערכות, תל-
אביב, 1961, עמ' 72—73.
2. אברהם אדן, על שתי גדות סואץ, עדינים,
ירושלים, 1979, ע' 95.
3. "יכולנו להשיג יותר", סימפוזיון בבסיס חיל-
האוויר במלאת שבע שנים למלחמת יום הכיפורים,